

BEDEVAARTPIJPEN 3

door Jos Engelen en Ferrie Kompier

Scherpenheuvel

Ook de oorsprong van de Mariadevotie te Scherpenheuvel stoelt op een legende. Het verhaal gaat, dat rond 1500 een herder die zijn kudde hoedde op de "Scherpen Heuvel" daar een beeldje van Maria vond. Hij pakte het op, maar het werd zo zwaar, dat hij het niet meer kon verplaatsen en ook zichzelf niet meer kon bewegen. Zo vond zijn baas hem. Deze pakte het beeldje op en zette het terug bij de boom, waarna de herder weer het vermogen over zijn ledematen terugkreeg.

Zo ontstond ter plekke de Mariaverering, want Maria had door dit voorval duidelijk te kennen gegeven, dat zij daar haar gunsten wilde schenken aan hen die haar kwamen aanroepen.

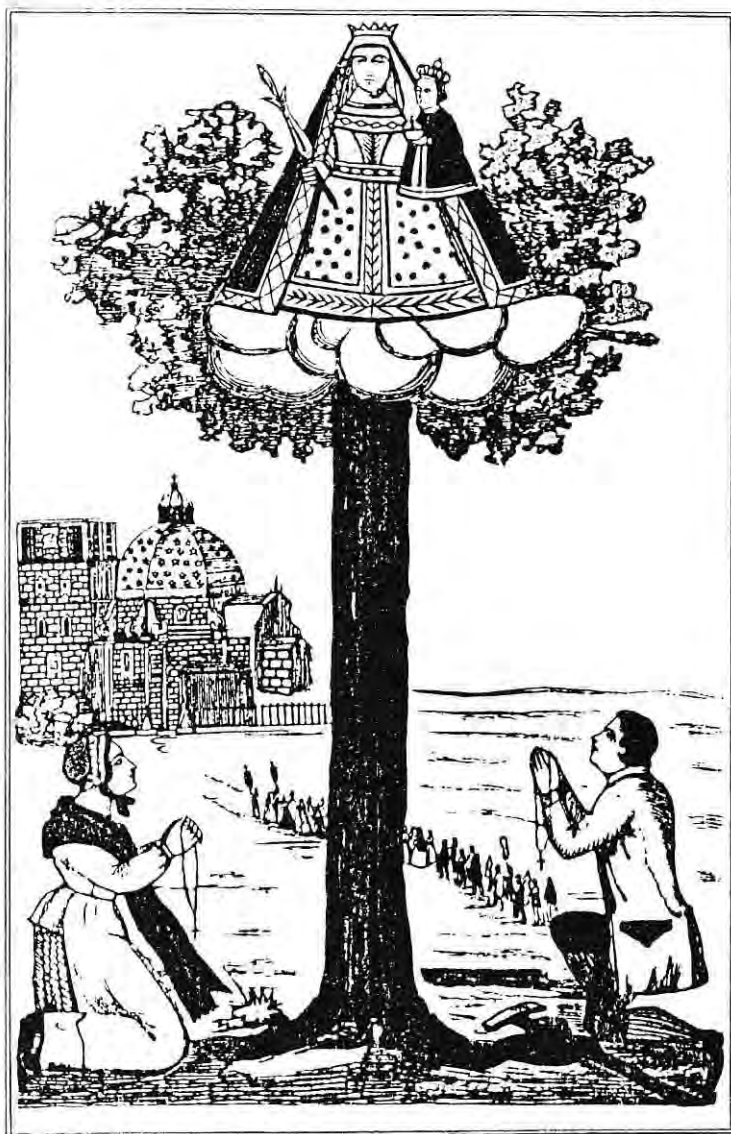
In 1603 telde men 49 wonderen op voorspraak van Maria, en de talrijke pelgrims die alle een stukje van de schors van de boom als relikwie meenamen, zorgden er op deze manier voor, dat de eik de geest gaf en het beeld een plaats kreeg in de op die plek gebouwde kapel.

De ontwikkeling van Scherpenheuvel (Montaigu) kunnen wij niet los zien van de strijd tussen Reformatie en Contra-reformatie, tussen Geuzen en Spanjaarden, tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, en ten slotte tussen Willem van Oranje (en zoon Maurits) en Filips II (met aartshertog Albrecht en Isabella, de dochter van Filips).

Willem van Oranje maakte op de grens van de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden van het dorp Ruigenhill aan het Hollands Diep de sterke vesting Willemstad om een verdediging te hebben tegen de Spanjaarden, die het nabijgelegen Steenberg ingenomen hadden. In deze 7-hoekige vestingstad werd de eerste protestantse kerk van Nederland gebouwd, met een zware toren. Als "geestelijke" tegenhanger hiervan gaf aartshertog Albrecht aan Wenceslas Coeberger de opdracht een koepelkerk in Scherpenheuvel te bouwen, die werd uitgevoerd in Italiaanse barokstijl. Het heilige getal 7 komt tot uitdrukking in de zevenhoekige grondvorm, zeven nissen in de kapel en de koepel, die bezaaid is met zevenpuntige sterren. De inwijding vond plaats in 1627.

Ook de stad Scherpenheuvel werd in een stervorm aangelegd. Zo kreeg Maria een waardige verblijfplaats, waar de duizenden pelgrims hun offergaven in de vorm van geld, sieraden, kaarsen en andere voorwerpen konden achterlaten. Als aandenken aan hun bedevaart namen zij dan religieuze devotie-artikelen als ro-

Mirakuleus beeld van O.-L.-V. te Scherpenheuvel.
Image miraculeuse de N.-D. à Montaigu.

GEBED TOT DE H. MAAGD MARIA.

Verleuk te goetdierichst Maagd Maria, dat het van eeuwen af niet
gehoort te dat moment die uiter te verlichting die lichte, uw hulp af-
smekte en uw verzoeken ik heb; is verlaten geworden. Door zulk verlaten
willen ik van de vrede te. Magd die Maagden die Moeder, tot U kom
ik. Uwe U. verzoeken ik; en ik heb uwe ik heb, onder voer U.
U Maagd van het Woord, wil mijn bedien met verzoeken, maar hoer te
gehoortig zijn te. Amen.
U. Jansen. Maat. V. de. aff. 1. omlet de gewone voozwarten, als men dit
gebed gelykelyk een gebede maent daerjks loit. (Dus XI, 8 September 1933).

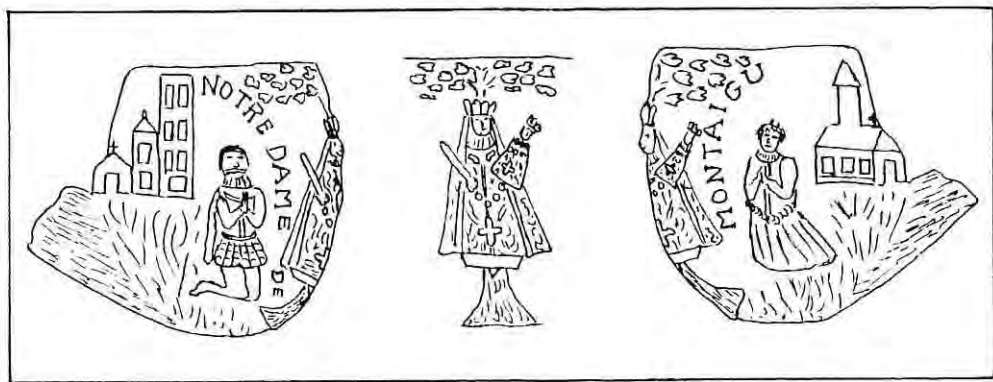
PRIÈRE A LA SAINTE VIERGE.

Souvenez vous à très douce Vierge Marie, qu'on n'a jamais entendu dire
qu'aucun de ceux qui ont eu recours à votre protection, imploré votre
assistance et réclamé vos suffrages ait été abandonné. Amis d'une pareille
consolation, ô Vierge des vierges, ô ma mère, je cours vers vous, je viens à
vous, et gémissant sous le poids de ma faiblesse, je me prosterne à vos pieds.
Venillez, ô Mère du Verbe, ne point mépriser mes prières, mais secourez-les
favorablement et d'obtenir les secours. Ainsi soit-il.
(Indulgence à mener, chaque fois, plusieurs, aux conditions ordinaires si
on récite cette prière quotidiennement. — Pie XI, 8 septembre 1933).

zenkransen en medailles mee naar huis. Spoedig ontstond daarnaast een commercieel circuit, waar ook van alles te koop was als herinnering, zoals zakmessen, glazen, afbeeldingen van 'mode-heiligen' als Sint-Antonius en ten slotte ook stenen pijpen met de afbeelding van het genadebeeld en de kerk en de kapel.

Bleef de bedevaart vooreerst beperkt tot de Zuidelijke Nederlanden - vooral Den Bosch, Breda maar vooral Keulen-Maastricht speelden hier een voorname rol - in de loop van de volgende eeuwen ontwikkelde zij zich zodanig, dat de pelgrims uit heel Duitsland, België en Nederland (o.a. Leiden) kwamen, en Scherpenheuvel heeft deze functie tot op de dag van vandaag behouden. In feite vormde de Mariaverering te Scherpenheuvel de basis voor die in Luxemburg en Kevelaer.

De hieronder afgebeelde pijpekop is opgegraven uit de pijpenstort van Wingender Frères in Chokier (Luik). De pijp is niet ingekleurd en ongemerkt. De voorzijde toont het Mariabeeld op de eikeboom en de zijkanten geven de kerk en de kapel te zien, zij het in een zeer gesimplificeerde uitvoering. De tekst luidt: NOTRE DAME - MONTAIGU. (Collectie: H. v.d. Meulen)

Een andere uitvoering is bekend uit de catalogus *Pijp en Toebak* (Bokrijkse Berichten XVII, 1979) onder nummer III B 46: O.L.Vrouw van Scherpenheuvel; geel bruin geverniste pijp in witte pijpaaarde met een voorstelling op de pijpekop van O.L. Vrouw, de basiliek (sic) en een kapel, gebogen steel, Belgisch, 19e eeuw. Coll.: P. Hendrickx, Deurne.

Eenzelfde type wordt afgebeeld door Jean Fraikin in *La fabrication de la pipe en terre* (Liège, Editions du Musée de la vie Wallonne, Cour des Mineurs, 1978) afb.48 op blz. 54. De pijp is beschilderd en mogelijk geglazuurd. De maker ervan is Le-vêque te Andenne.

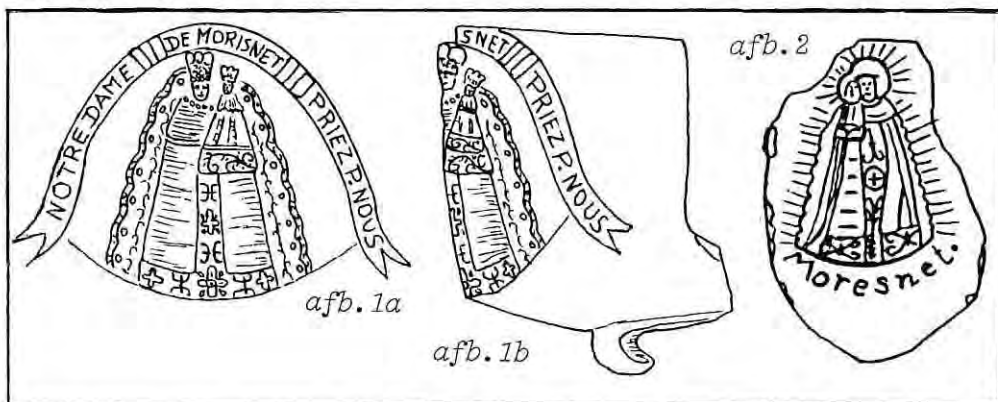
Moresnet

Als laatste van de Maria-heiligdommen afgebeeld op kleipijpen kunnen we u Moresnet presenteren. Gelegen op Belgisch grondgebied, vlakbij 't bekende drielandpunt te Vaals, heet de plaats officieel Moresnet-Chapelle, maar wordt in de volksmond bijna altijd *het Eikske* genoemd. Hier wordt het miraculeuze beeld van Maria als "Hulp der Christenen" vereerd. Het is een 24 cm hoog terracotta beeldje van de H. Maagd met het Kindje Jezus op haar arm.

In 1750 verzocht Peter Arnold Franck (1741-1801), een 9-jarige godvruchtige jongen die aan epilepsie leed, een vrouw uit Aken een Mariabeeldje mee te brengen, het huidige genadebeeld. Hiervoor timmerde Arnold een houten nis en bevestigde dit met het Mariabeeld aan een kleine eikeboom in het naburige bos om daar in volle rust tot Maria voor zijn genezing te kunnen bidden. Zijn gebed werd verhoord en dit vormde de start van een groot aantal gebedsverhoringen, zoals het verdwijnen van een besmettelijke ziekte onder het vee in 1771. Aangezien ook hier het aantal bedevaartgangers jaar na jaar toenam, werd er een comité opgericht, dat geld inzamelde en in 1823 een eerste kleine kapel bouwde op de plaats waar de eikeboom stond. In 1829 kwam de eerste kerkelijk georganiseerde bedevaart uit de parochie St.-Jacob te Aken, spoedig gevolgd door vele andere uit België, Duitsland en Nederland. In 1831 en 1873 werd de kapel vergroot en de voorzijde kreeg de vorm van een achthoek. In het midden van de vloer bevindt zich een mozaïek waar eens de eikeboom stond en het genadebeeld kreeg zijn definitieve plaats op het linkerzijaltaar. In 1879 tenslotte kreeg de kapel haar huidige vorm met de nodige restauratie-aanpassingen in 1914 en 1938. Het onderhoud van de kapel, sinds 1831 door kluizenaars verricht, werd in 1875 door Franciskanen overgenomen en met een onderbreking van 1887 tot 1895 door de Jezuïten, tot op de huidige dag voortgezet.

Vanaf 1895 werd door de paters naast de kapel een imposante kruisweg aangelegd, waarbij de kruiswegstaties zijn uitgevoerd als grotten in lavasteen met beelden in witte Franse steen uit het atelier van professor Wilhelm Albermann uit Keulen. Dat Moresnet tot in onze tijden een belangrijke plaats inneemt blijkt wel uit het feit, dat in 1950 een grootse viering ter ere van het 200-jarig bestaan plaatsvond. Ook doen vele bedevaartgangers naar Banneux op hun pelgrimage Moresnet als halteplaats aan.

De pijp van *afb. 1a/b* is afkomstig uit de pijpenstort van Wingender Frères in Chokier (Luik) en is vermoedelijk te dateren tussen 1874, de start van de firma, en 1900. De versierselen van de kleding zijn vroeger geel geverfd geweest. Hiervan zijn nog enige sporen achtergebleven. De kop is niet gemerkt. Op de steel zijn blauw geëmailleerde blaadjes en geel geëmailleerde wijnranken. De tekst op de band luidt: NOTRE DAME DE MORISNET PRIEZ P. NOUS. (Coll. H. v.d. Meulen)

In de al eerder genoemde catalogus *Pijp en Toebak (Bokrijkse Berichten XVII, 1979)* staat onder nummer III B 48 eenzelfde pijp beschreven: Notre Dame de Moresnet, veelkleurig geëmailleerde souvenirspijp in witte pijpaarde met op de pijpekop een voorstelling van O.L. Vrouw met Jezus. Tekst in band: NOTRE DAME DE MORESNET PRIEZ POUR NOUS. Op de steel: blauw geëmailleerde blaadjes met geel geëmailleerde wijnrank. L.: 18 cm H.: 4,5 cm. Wingender Frères, Chokier, 19e eeuw.

Het fragment van *afb. 2* spreekt voor zichzelf, maar is in zoverre nog interessant, dat het Maria toont met het Kind op haar rechter- i.p.v. de linkerarm. Grof reliëf, Belgische fabricage.

(wordt vervolgd)